

Frane Adam (2020)

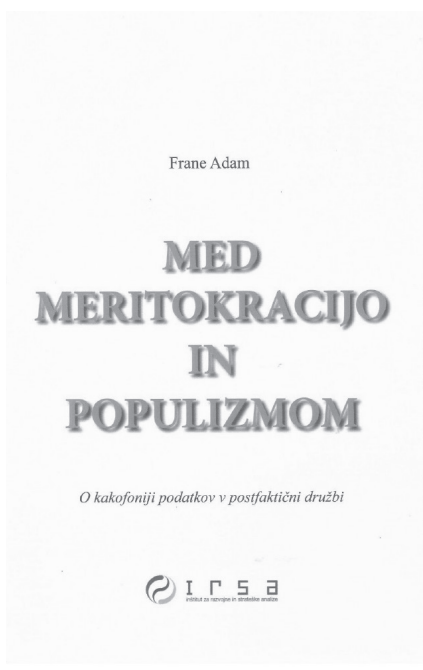
Med meritokracijo in populizmom: o kakofoniji podatkov v postfaktični družbi

Ljubljana: Inštitut za razvojne in strateške analize. 221 str.
ISBN 978-961-93636-6-9

Knjiga sociologa, prof. dr. Franeta Adama, je sociološko delo, ki sicer ne omenja socialnega dela, a je za socialno delo kljub temu relevantna. Obravnava aktualne izzive v globalnem in lokalnem pomenu. Obsega štiri večje dele, ki obravnavajo trende in protislovja v globalni družbi, protislovja raziskovalne politike, vprašanja javnega sektorja in razmišljanje o razvojnih alternativah.

Globalno nasprotje med težnjama po meritokraciji na eni strani in egalitarizmom na drugi neposredno zadeva vprašanja revščine in socialne oskrbe. Predmoderne družbe so temeljile na pripisanem ali dednem statusu, moderne družbe pa naj bi temeljile na individualnem prizadevanju, na dosežku ali »zaslugah« (lat. *meritum*). Načelo dosežka in temu pripadajoče nagrade kot merila družbenega statusa in s tem hierarhije (neenakosti) je v protislovju z drugim osnovnim globalnim načelom, da smo vsi ljudje enaki v svojem človeškem dostojanstvu – to je temelj človekovih pravic – in enaki po osnovnih potrebah, kot zagovarja egalitarizem. Izhod iz tega nasprotja naj bi bil pojem »pravične neenakosti«. Težava je v tem, da ni univerzalnega merila pravičnosti. Tudi hierarhija srednjeveške družbe je bila pravična, saj je bila dana od Boga, poosebljene pravičnosti.

Po Adamu se družbe delijo glede na vrsto merila, ki določa neenakost, na meritokratske družbe, kjer sta merilo statusa znanje in kompetentnost; klientelistične družbe, v katerih je merilo lojalnost do vplivnih oseb ali ideologije; plutokratske družbe, v katerih je merilo statusa bogastvo; in egalitarne družbe, kjer ni potrebe po merilih. Realne družbe so mešanica teh tipov, s prevladovanjem enega ali drugega med njimi. Meritokratsko družbo dojemamo kot pravično tudi zato, ker dopušča, da se ljudje iz nižjih slojev pomaknejo navzgor, ljudje iz višjih slojev pa navzdol, če ne upravičijo svoje formalne kompetentnosti. Ker se zdi, da pri nas prevladuje percepcija modela, ki temelji

na znanju in kompetencah, kot pravičnega, se postavlja vprašanje, kako meriti kompetentnost, temelječo na znanju. Ob tem se srečamo z vprašanjem, ali so diplome veljavno merilo kompetenc oziroma družbenega statusa.

To vprašanje se zaostruje ob vse večji inflaciji diplom tudi drugod po svetu. Poleg tega imajo nekateri meritokracijo zgolj za krinko nepravilnosti, ko opozarjajo na povezanost izobraževalnih dosežkov s slojno pripadnostjo, torej na vlogo izobraževalnega sistema pri reprodukciji slojev.

Vprašljiva je tudi vloga meritokratskih načel v politiki, saj po definiciji pomeni meritokracija vlado elit (znanja), bolj kompetentnih, to pa naj bi bilo nasprotje demokraciji kot vladi ljudstva manj kompetentnih. Razprava o tem ne vodi do jasnih sklepov, čeprav se v splošnem zdi, da »meritokracija nima prave alternative« in da bi tudi »utopična (socialistična) družba enakosti morala ... upoštevati ‚zasluge‘ posameznika« (Adam, str. 35). Zagotavljanje odprtih možnosti osebnega razvoja in družbenega vzpona (podpora izobraževanju) pripadnikom nižjih slojev in marginaliziranim sodi med naloge socialnega dela v meritokratski družbi.

Obravnavana knjiga je izšla pred ruskim napadom na Ukrajino, napadom, ki v njej obravnavana vprašanja zaostruje in zapleta. Vendar se tudi ta vojna dogaja na ozadju trenda globalizacije in neoliberalizma, katerih posledica je zaradi njunih negativnih vplivov na posamezne države in dele sveta (migracije brez integracije, izogibanje davčnim obveznostim, uničevanje delovnih mest, večanje družbene neenakosti) zapiranje v meje nacionalnih držav, ki se izraža kot populizem in identitetna politika (nacionalizem). Sestavine te politike so nasprotovanje elitam in establišmentu, sovražnost do pluralistične družbe, personifikacija politike (osebnosti, ne programi), nezadovoljstvo s strankami, kriza reprezentativne (parlamentarne) demokracije.

Adam z uvedbo pojma odprtega in zaprtega avtocentričnega modela dopušča odprtost, vendar ob delujoči samoregulaciji in upravljanju s ključnimi strateškimi odločitvami (viri) v nasprotju s popolno zaprtostjo (avtarkičnostjo) ali popolno odvisnostjo od zunanjih akterjev (periferni model). V sklepu tega poglavja Adam meni, naj bi se populizma, ki se od države do države razlikuje, lotevali analitično-funkcionalno, ne le vrednotno-ideološko.

Drugi sklop tem obravnava vprašanja »družbe znanja«, saj so znanje in inovacije osnovni motor razvoja in blaginje. Kako torej v družbi izboljšati produkcijo znanja in pretok znanja med teorijo in prakso? V knjigi sta nakazani dve dopolnjujoči se smeri: poznanstvenje družbe in podružbljenje znanosti. Po eni strani gre za kontekstualizacijo znanosti, približanje raziskav in uporabe raziskovalnih rezultatov konkretnim družbenim okoljem, po drugi za vključevanje aktivnih državljanov v znanstveno raziskovanje. To prizadevanje izhaja iz sodobne potrebe po regulaciji uporabe znanstvenih spoznanj, da bi ustrezala družbenim potrebam in ne bi vodila v zlorabe na eni strani, na drugi pa ustreza potrebi znanstvenikov, da bi bolje usmerjali svoje raziskovanje k resničnim potrebam posameznih okolij.

Ta problematika je glede na nebrzdano prodiranje tehnike v temeljno naravo človečnosti epohalnega pomena. Temu se pridružuje podnebna in ekološka ogroženost, ki zahteva aktivacijo državljanov. Po eni strani gre torej za mobilizacijo potenciala znanja v »laični« populaciji »državljska znanost«,

angl. *citizen science*, na drugi strani za povečano produkcijo in uporabo znanja z razvojem »akademskega podjetništva«. Kontekstualizacija znanosti se ujema z uveljavljanjem kontekstualnega pristopa v raziskovanju v socialnem delu, sodelovanje laikov in praktikov v znanstvenem raziskovanju pa s pristopom akcijskega raziskovanja. Za oboje lahko pokažemo odlične raziskave sodelavcev Fakultete za socialno delo in drugih socialnih delavk in delavcev.

Manj znana je v socialnem delu problematika akademskega podjetništva. Že samo to, da je mogoča zasebna, podjetniška raziskovalna dejavnost za neposredne naročnike, omogoča to dejavnost in odpravlja ovire, s katerimi se srečajo raziskovalci javnih institucij, fakultet, inštitutov, ki se morajo podrežati birokraciji, ki bolj zavira kot spodbuja ustrezno usmeritev projektov.

V tem okviru razpravlja Adam o »antinomijah raziskovalne politike«. V tem razdelku navaja konkretne predloge za izboljšanje delovanja Javne agencije za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije (ARRS) in Slovenske znanstvene fundacije ter razpravlja o vprašanih recepcije in vpliva raziskav na področju družboslovja in humanistike. Inovacij na teh področjih, kamor sodi tudi socialno delo, se v strokovnem diskurzu sploh ne omenja kot tehnoloških inovacij. Ob tem obravnava tudi vprašanja napačno razumljene »politične korektnosti« in neprimerne ideologizacije in politizacije znanosti, ki povzroča manihejsko ločevanje med zlim (kapitalizem in neoliberalizem) in dobrim (socializem ali druge utopije), namesto da bi raziskovala realne družbene procese za njihovo regulacijo.

Tretji sklop vprašanj je namenjen problematiki javnega sektorja. Začne se z neuskkljenostjo metodologij in statističnih podatkov, ki bi morali biti osnova za oceno velikosti tega sektorja, ki se v odvisnosti od političnih potreb te ali one stranke prikazuje zdaj kot prevelik, drugič kot premajhen. Prava kakofo-nija podatkov, trdi Adam. Posebno poglavje je namenjeno krizi zdravstva, ki zahteva redefinicijo odnosa med javnim in zasebnim zdravstvom.

Četrty sklop so »razmišljanja o razvojnih alternativah«. V tem delu Adam navaja oceno Evropske komisije o razvoju Slovenije, njene pozitivne plati in pripombe ter primerjavo z Avstrijo. V nadaljevanju pa odgovarja na aktualna vprašanja, na primer o kulturi intelektualne razprave, ki je v splošnem, po njegovem mnenju, nizka – piše o njeni eroziji in blokadi; komentira misli Vesne Godine v njeni knjigi o zablodah postsocializma in predlogu »indigenizacije« (udomačenja) kapitalizma z elementi egalitarnosti – s polemičnimi nastavki; in se v razpravi o trajnostnem razvoju kritično loteva besedila Dušana Pluta.

Prednost knjige je odprta razprava o neprežvečenih, a pomembnih temah, ob katerih se avtor zavzema za analizo, preverjanje podatkov in metodoloških postopkov »v postfaktični družbi«, ko je še kako pomembno ugotavljati »fakte« v nasprotju z ideološkimi razpravami, ki operirajo s poenostavitvami in črno-belo optiko. Vseskozi se zavzema za regulacijo tako na posebnih področjih kot tudi na globalni ravni systemske regulacije. »Moja teza je, da je nujno reformirati EU in civilizirati globalni kapitalizem« (str. 196).

